Udskiftningen i 1785

Ejler Nielsen:

Vore forfædre levede under strenge og trange kår, forholdene var slidsomme og i 1600tallet har svenskekrigene desuden lagt mange gårde øde. I 1682 var der i Gørding sogn 47 gårde med tilsammen 157 1/2 tdr. hartkorn og 22 huse med jord, som ialt havde 5 1/2 tdr. hartkorn. Det samlede opdyrkede areal var 1.589 tdr.land, hvilket vil sige 17%.

År 1785 lå en stor del af sognet stadig hen i hede, gårdene lå samlet i de forskellige byer (ejerlav), og hver gård havde sin egen toft. Den øvrige opdyrkede jord blev drevet i fællesskab, mens heder og moser (overdrevet) benyttedes til fælles græsning for de forskellige byer. Denne driftform har været en medvirkende årsag til, at landbruget ikke udviklede sig. I 1758 blev der så udstedt en forordning, hvorefter den fælles driftform skulle ophøre.

Bønderne skulle nu have deres jord samlet i et stykke, men det krævede en udskiftning, som var temmelig omfattende.

Sognefoged Chresten Jacobsen, Gørdinglund, oplyste i en skrivelse dateret d. 5. april 1785 følgende: »Hele Gørding Sogn henhører under et samlet Gods til Bramminge Hovedgård, undtagen aleneste Varhogaard, der beboes af Wentzel Sørensen og Niels Feddersen«.

Ejeren af Bramminge Hovedgaard, Termann Øllgaard, blev af rentekammeret afkrævet en forklaring på de forandringer, der var foretaget mellem 1758 og 1784 ved Bramminge Hovedgaard og dertil hørende bøndergods. For Gørding sogns vedkommende afgav han følgende forklaring:

Nørre Gørding by: hartkorn 11 tdr. – 2 skp. – 3 fdk. – 2 alb. Her findes præstegården, desuden 2 bønder og 2 husmænd. Præstegårdens jord er udskiftet 1782, men byens udskiftning forventes færdig til sommer.

Søndre Gørding by: hartkorn 12 tdr. – 3 skp. – 2 fdk. – 1 alb. – byen beboes af 4 bønder, 4 husmænd og 1 jordløs hus, ved udskiftning er 3 husmænd flyttet ud mod øst, det jordløse hus blev tillagt en kålhave og en lille toft.

Gørding Mølle: hartkorn 0 tdr. – 5 skp. – 1 fdk. – 1 alb. beboes af mølleren. Møllen er uden for fællesskabet, da jorden er udskiftet og indhegnet med brædder og jorddiger.

Aike by: hartkorn 10 tdr. – 0 skp. – 2 fdk. – 2 alb. beboes af 5 bønder. Jorden er blevet udskiftet 1782.

Hiselund (Hessellund): hartkorn 4 tdr. – 6 skp. – 1 fdk. – 0 alb. beboes af 1 bonde og 8 husmænd. Anses ikke for tjenlig til at udskiftes.

Nørre Høe by: hartkorn 4 tdr. – 0 skp. – 1 fdk. – 2 alb. beboes af 2 bønder. I 1769 er den jord blevet udskiftet.

Ilsted by: hartkorn 11 tdr. – 5 skp. – 0 fdk. – 2 alb. beboes af 6 bønder. Jorden er opmålt og takseret og udskiftes til sommer.

Søndre Bøel by: hartkorn 9 tdr. – 4 skp. – 0 fdk. – 1 alb. beboes af 5 bønder. Som Ilsted by.

Nørre Bøel by: hartkorn 7 tdr. – 1 skp. – 3 fdk. – 0 alb. beboes af 4 bønder og 1 husmand. Som Ilsted by.

Bjerndrup by: hartkorn 17 tdr. – 0 skp. – 1 fdk. – 1 alb. beboes af 6 bønder og 1 husmand. Denne by blev udskiftet 1782, dens engbund, som er meget ringe, ligger i hede og mose og kan ikke indhegnes.

Lorup by: hartkorn 25 tdr. – 3 skp. – 2 fdk. – 1 1/2 alb. beboes af 8 bønder og 11 husmænd. Byen er udskiftet i 1780. Den lå tidligere i en klynge, men er nu fordelt til alle sider. En gård har fået hjælp af den kongelige kasse, nemlig 50 rigsdaler.
Mod nord er flyttet 7 husmænd, lige store, mod vest 1 husmand. Alle 8 husmænd søgte om udflytningshjælp, da de var fattige, men på grund af deres hartkorn fik de afslag.

Stårup by: hartkorn 7 tdr. 7 skp. 0 fdk. 0 alb. beboes af 3 bønder. Jorden er opmålt og takseret og vil blive udskiftet til sommer.

Tange by: hartkorn 11 tdr. – 6 skp. – 0 fdk. – 2 alb. beboes af 4 bønder. Som Stårup by.

Faanager by: hartkorn 4 tdr. – 0 skp. – 1 fdk. – 2 alb. beboes af 2 bønder. Som Tange by.

Bramming d. 26. marts 1785
Termann Øllgaard

Hartkorn er den gamle danske måleenhed for en landejendoms bonitet. Der gik fra 2 til 20 tdr. land på en tdr. hartkorn alt efter boniteten. Mens gårde regnedes fra 1 – 12 tdr. hartkorn, regnedes huse og husmandsbrug fra 1 tdr. hartkorn og ned til jordløse huse.

1 tdr. hartkorn = 8 skæpper à 4 fjerdingkar, à 3 album.
1 tdr. land = 0,5516 ha = 5.516 kvm = 14.000 kv.alen

Varho by

I Varho by var der kun én gård med hartkorn 11 tdr., 5 skp., 2 fdk., 1 alb., den ejedes af justitsråd Frisch, Ribe, men blev beboet af to bønder.

I 1785 var der således 52 gårde, 28 huse med jord, samt 1 jordløs hus foruden præstegården, Varhogård og Gørding Mølle. På Varhomark lå tidligere Nørrehede, der havde ligget en gård, og på Sønderhede havde været en boel. Begge havde ligget øde siden krigen 1659.

Før den endelige udskiftning kunne finde sted, skulle der foretages skelbestemmelse på åstederne. Det skete d. 30. maj 1785, da kammerherre, stiftamtmand Moltke, Ribe, indkaldte kaptajn Mejlford, Ribe, og proprietær Kampmann, Varde, sammen med lodsejerne, som var cancelliråd Termann Øllgaard for sit gods, for Varho mødte fæsteren Ventzel Sørensen og for Gørding præstegård mødte velærværdige hr. Borch. Til stede var også landmåler Astrup af Hjerting.

På mødet blev grænserne afsat mellem de førnævnte byer (ejerlav). Stårup og Fonager blev lagt sammen, der blev således 13 ejerlav i sognet med stort set de samme grænser, som kendes i dag. Hvert ejerlav fik sine fortløbende matrikelnumre.

Før matriklens indførelse blev gårdene groft vurderet i helgårde, halvgårde og fjerdepartsgårde og sat i jordskat (landgilde) efter den taksation. Da matriklen blev indført i 1662 med ændringer i 1664 og 1688 blev gårde og ejendomme vurderet og sat i skat efter hartkorn. Den seneste ændring af matriklen skete i 1844, da den nuværende matrikulering trådte i kraft.

Udskiftning i Sdr. Gørding Ejerlav!

År 1800 den 5. august var der på Bramminge Hovedgård efter begæring af Termann Øllgaard et landvæsenskommissionsmøde, åstedsmøde, indkaldt af stiftamtmand Moltke og landvæsenskommissær kaptajn Mejlford, for at fremme Sdr. Gørding by's udskiftning ved landmåler Astrups deling. Samtlige byens beboere var mødt, ligesom også de fra Nørre Gørding samt mølleren fra Gørding Mølle, alle fæstere af Bramminge Hovedgaards ejer. Ter-

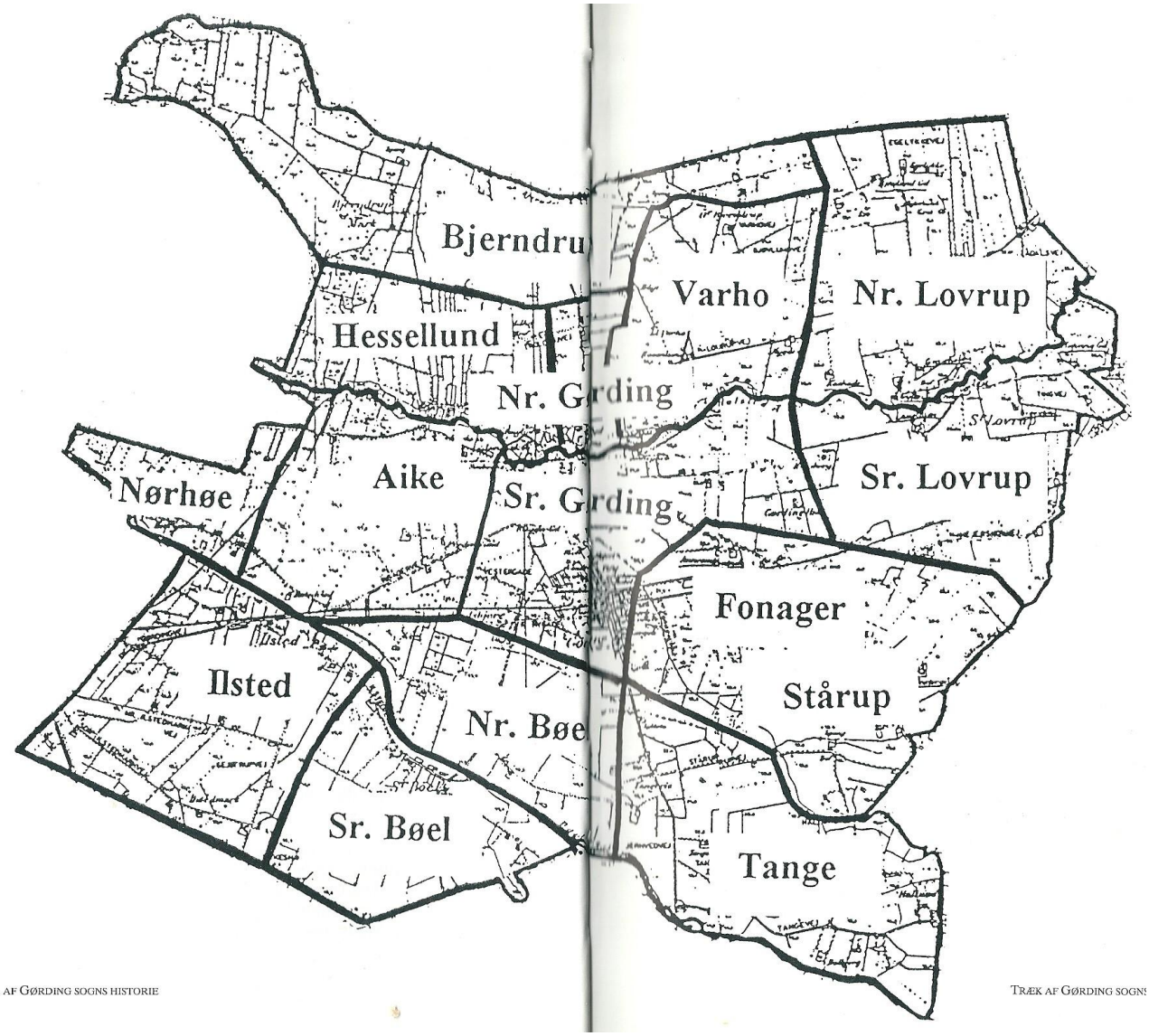

ÆK AF GØRDING SOGNS HISTORIE

TRÆK AF GØRDING SOGNS

mann Øllgaard anførte overfor kommissionen, at fæsterne Niels Christensen af Gørdinglund, Mads Andersen af Huulgaard samt boelsmændene Anders Olesen og Jep Skrædder af Nørre Gørding fra gammel tid, og især siden sidste udskiftning for henved 20 år siden, havde haft ret til brændselsgravning på Sdr. Gørding hede, og altså burde tillægges et forholdsmæssigt stykke af nævnte hede til vederlag for denne ret, og da kommissionen fandt dette rimeligt, blev der taget følgende beslutning:

Fæsteren Mads Andersen af Huulgaard (3 tdr. hartkorn) får en lod af Sdr. Gørding hede og fælled fra øst ud mod Lourup skel, fra Faanager i syd til Varho markskel i nord. Ca. 44 tdr. land – matr. nr. 12. Senere deltes Huulgård, herved fremkom matr. nr. 19.

Fæsteren Niels Christensen af Gørdinglund (3 tdr. hartkorn) får ligeledes det, han kan tilkomme af Sdr. Gørdings hede og fælled. Ca. 45 tdr. land. – Matr. nr. 13.

Dernæst får boelsmand Jep Skrædder (4 skp) og boelsmand Anders Olesen (4 skp. 3 fdk.) begge af Nr. Gørding den jord, de kan tilkomme. – Matr. nr. 15 og 16.

Henrik Vernesen af Gørding Mølle (jordskyldshartkorn: 5 skp. 1 fdk. 1 alb.) får tildelt jord syd og øst for sin egen agermark. Herved overtager han den del af fælleden, som han selv har brudt op. Han godtgøres desuden 1 tdr. land til fyldingsjord i sin egen lod. – Matr. nr. 5. Et stykke eng ved Holsted å, matr. nr. 18, blev også tillagt Gørding Mølle

Gørding Skole fik ved udskiftningen i Nr. Gørding ca. 3 tdr. land til græsning. Det forekommer at være for lidt til 1 – 2 køers samt nogle fårs græsning. Skolen får som vederlag ca. 3 tdr. land eller 42.000 kvadratalen alm. reduceret mål af Sdr. Gørdings fælled.

I Sdr. Gørding findes 3 boelssteder, nemlig Christen Nielsen, Hans Hodde og Jørgen Smed. Deres andel af hede og fælled vil blive så lille, at de på forhånd tillægges 2 tdr. land. De beboede matr. nr. 6, 7 og 8.

Til fælles lergravning udlægges den trekant, som ligger vest for husene mellem Lourupvej, Faanagervej og Møllevej. Dog tilfalder græsningen den eller dem, som får tildelt loddet.

Den specielle udskiftning mellem Sdr. Gørding by's gårdbeboere og boelsmænd blev således bestemt:

Gård matr. nr. 1. Risagergaard

Fæsteren gårdmand Laust Enevoldsen (3 tdr. 4 skp. 1 fdk.) får sin andel af hede og fælled syd for sin agerlod til Bøel markskel, og fra Aike markskel i øst så langt han kan tilkomme. – Gården lå dengang lidt øst for nuv. ejendom Aikevej nr. 9 og havde sin agerlod fra åen og op til Aikevej.

Gård matr. 2. Østergaard

Halvgårdsfæsteren Peder Nielsen (3 tdr. 4 skp. 1 fdk. 1 alb.) får sin andel af hede og fælled syd for sin agermark i én lod mod syd til Faanager markskel, han får også den vestre ende af Cimberris, som ligger mellem hans eng, Brammingvejen og Skræddertoften.

Østergård lå dengang ved åen øst for Kirkevej og havde sin agermark op til Sdr. Lourupvej hen til nuv. Sdr. Lourupvej 25b. Dog lå Anders Skrædders ejendom på 8 ½ tdr. land der, hvor det nuv. rensningsanlæg ligger. Lige syd for lå ejendommen Kolding Slot, den havde et lille stykke jord, som gik op til Sdr. Lourupvej.

Kolding Slot havde matr. nr. 9, men i 1909 blev den nedlagt, og der blev op-

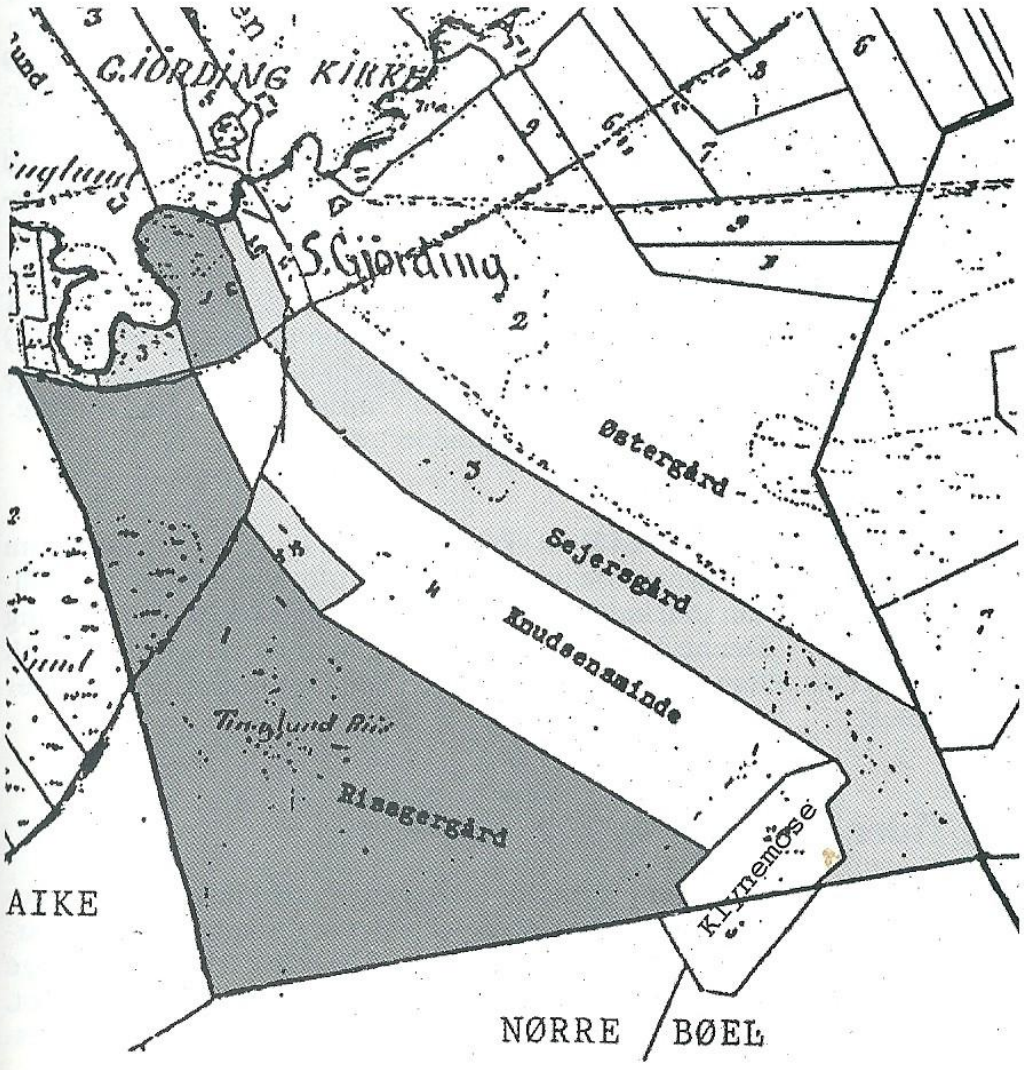

ført en anden ejendom på den jord, som var blevet tillagt ved udskiftningen, nuv. Sdr. Lourupvej 25b.

Gård matr. nr. 3 Sejersgaard
Fjerdepartsgårdmanden Søren Hansen (1 tdr. 6 skp. 0 fdk. 1 1/2 alb.) får sin andel ned mod Klynemosen, dog får han det stykke af Cimberris, som ligger mellem hans eng og Brammingvejen. Det er jorden mellem nuv. Aikevej nr. 5 og nr. 9.

Sejersgård lå dengang der, hvor nuv. Byvænget nr. 5 ligger. Den havde sin agerlod fra åen op til Aikevej mellem Byvænget og nuv. skel til Aikevej nr. 9. Sejersgård havde desuden en agerlod mod vest, 7 tdr. land, som indtil 1965 hørte til den nuv. ejendom Risagervej nr. 11.

Gård matr. nr. 4 Knudsensminde
Fjerdepartsgårdmanden Søren Sørensen (1 tdr. 6 skp. 0 fdk. 1 1/2 alb.) får sin jord syd for sin egen og Søren Hansens vestre agerlod til Bøel skel og Klynemosen.

Denne gård lå umiddelbart syd for nuv. Byvænget nr. 5 på brinken ned mod åen. Gården havde sin agerlod fra åen til Aikevej mellem Byvænget og Kirkevej samt den jord, hvorpå nuv. Risagervej nr. 2 og Åbrinken ligger.

Boel matr. nr. 10.
Boelsmand Anders Skrædder, hvis efternavn var Olesen, (5 skp. 1 fdk. 1 alb.) får foruden sine hedelodder et mindre areal i Cimberris. Hovedlodden kaldes Skræddertoften, den har i mange år hørt under Gørding Bykro, Nr. Gørding.

Nu er der bygget rensningsanlæg på Skræddertoften.

Klynemosen
Den på Sdr. Gørding Mark ved Bøel skel beliggende og på kortet såvel som på marken afmærkede klynemose bliver fremdeles uforandret til hr. cancellirådens egen disposition som lodsejer forbeholden, og altså denne udskiftning uvedkommende. – Denne klynemose fik senere matr.nr. 20 og blev 2. juli 1845 udskiftet og delt mellem hartkornsejerne i Sdr. Gørding og hed derefter Fællesmosen.

Nye Tider

Efter udskiftningen af jordene kom der mere gang i udviklingen, gårdbeboerne kunne nu selv bestemme, hvordan de ville dyrke jorden, og hvornår arbejdet skulle udføres. Dertil kom, at de nu kunne købe sig fri af Bramminge Hovedgård, hvilket mange benyttede sig af lige efter århundredeskiftet. Fæsterne på de 4 gårde i Sdr. Gørding: Risagergård, Knudsensminde, Sejers-

gård og Østergård købte sig fri i 1809. Samme år oprettede sælgeren, Termann Øllgård, et husmandssted på jorden fra Kolding Slot, som han solgte til gartneren fra Endrupholm, Johan Arndt Rose, mens de 3 udflyttede husmænd først blev selvejere omkring 1874. Kolding Slot, eller Slothuset som det senere blev kaldt, blev 1860 solgt til ejeren af Østergård. – Der gik dog lang tid, før den ventede udvikling slog igennem, idet Englandskrigen fra 1807 – 1814, samt statsbankerotten i 1813 virkede lammende på samfundet i mange år. Først efter 1840 begyndte det at gå mærkbart fremad igen, gårdene begyndte at flytte ud midt i marken på de nyopdyrkede hedearealer, befolkningstallet i sognet steg fra 493 i 1801 til 834 i 1845, der var brug for boliger, mange steder boede flere familier på samme gård. Udstykning af mindre ejendomme og grunde til parcelhuse tog så småt sin begyndelse, men ingen havde vel dengang regnet med, at en ny by ville vokse op og brede sig over det meste af de 4 gårdes jordtilliggender. Fladsbjerg, der var den første begyndelse til Gørding Stationsby, ligger på parceller udstykket fra Risagergård, ca. 2/3 af gårdens oprindelige landbrugsareal. Efter 1874, da jernbanen kom igennem til Esbjerg, blev det omkring jernbanestationen, den nye by blev placeret.

Der var således 2 byer i Sdr. Gørding ejerlav, nemlig Sdr. Gørding og Stationsbyen. Den gamle by i Sdr. Gørding blev mange år i daglig tale kaldt Gammel Gørding, men nu da de 2 byer er bygget sammen og blevet til en helhed incl. Kirkebyen i Nørre Gørding, er den samlede bys navn ret og slet Gørding, og det kan alle vel være tilfreds med, omend det er sket på bekostning af 3 gode gårdes eksistensgrundlag.